

بررسی اثر بخشی توسعه و آبادانی حاشیه شهرها در بهبود کیفیت زندگی افراد(نمونه موردی:شهرک نوده)

فائزه کازرانی^۱

۱- faezekazerani72@gmail.com

چکیده

حاشیه نشینی همواره به صورت یک معضل مطرح شده و برای رهایی از آن راهکارهای بسیاری تدارک دیده شده است. این پدیده در بعضی از جوامع معلول کشش طبیعی قطب های صنعتی، شغلی، رفاهی و اداری است و در بعضی دیگر از جوامع بیکاری و فقر عامل آن است. که در این بین شهر مشهد با جمعیتی بالغ بر ۳ میلیون نفر و وجود بیش از ۶۰ هسته جمعیتی که به صورت سکونتگاههای غیر رسمی شکل گرفته است و جمعیتی بالغ بر یک میلیون نفر را در خود جای داده است. یکی از محله های با اسکان غیر رسمی در شهر مشهد شهرک نوده می باشد که در این تحقیق به بررسی کیفیت زندگی ساکنان این محدوده با رویکرد ذهنی پرداخته شده است تا نگاه ساکنان با رویکرد پایین به بالا بررسی شود. که این تحقیق با هدف کاربردی-صنعتی می باشد و از نظر شیوه ی انجام توصیفی- تحلیلی بوده است و بر اساس مطالعه کتابخانه ای و تکمیل پرسشنامه از ۳۰۰ خانوار ساکن در شهرک نوده به همراه مصاحبه از افراد صاحب نظر انجام شده است. و پس از آن با تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده به وسیله نرم افزار SPSS مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در بخش مطالعه های میدانی، داده ها به شیوه های مختلف مشاهده شدند، در این راستا در جهت اهداف تحقیق، از طریق روش رگرسیون چندگانه و تکنیک تحلیل مسیر، نوع و شدت و تاثیرهای مستقیم و وابسته هریک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته و واسطه مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد. بر اساس اطلاعات به دست آمده بیشترین تاثیر کل مربوط به متغیرهای اقتصادی است. در نتیجه فرضیه ی اول پژوهش مبنی غیر مستقیم بودن اثر بعضی از مولفه ها بر کیفیت زندگی شهرک نوده فرضیه دوم مبنی بر اهمیت متغیرهای اقتصادی به عنوان موثرترین مولفه تاثیرگذار بر کیفیت زندگی تایید شد و امکانات تفریحی و ورزشی به عنوان مهم ترین نیاز ساکنان تشخیص داده شد.

واژه های کلیدی: حاشیه نشینی، شاخص های کیفیت زندگی شهری، کیفیت زندگی، شهرک نوده.

۱- مقدمه

جمعیت انبوهی که در شهرها، شهرکها و آبادیهای اطراف و مناطق فقیرنشین داخل شهر زندگی می کنند و با رشد بی رویه ای افزایش می یابد، در واقع اغلب همان کسانی هستند که در مقابل با محدودیتهای موجود، عدم توانایی مالی در تهیه مسکن در داخل محدوده شهر یا مشکلات دیگر در محل سکونت قبلی، مسکن خود را به خارج از محدوده یا مناطق حاشیه ای داخل شهر منتقل کرده اند و در عمل باید جزء جمعیت شهر به شمار آیند. چرا که هیچ یک از این محلات، آبادیها، شهرکها و حتی شهرهایی که جمعیت آنها به سرعت رشد می کنند مانند محله های فقیرنشین داخل شهر جاذبه ای جز مجاورت با شهر ندارند که البته وجود رفاه نسبی، تفریح و سرگرمی برای مردم بویژه برای جوانان از عوامل مهم جذب کننده در شهرهای بزرگ بوده است.

3.th International Congress on Civil Engineering , Architecture
and Urban Development
29-31 December 2015, Shahid Beheshti University , Tehran , Iran

افزایش جمعیت شهر و به همراه آن گسترش فیزیکی شهر و اضافه شدن فواصل شهری، ارائه خدمات را مشکل و گران کرده و مسائلی نظیر کمبود، گرانی، نامناسب و غیر بهداشتی و بالاخره فرسوده بودن مسکن ، کمبود آب و برق، تلفن، کمبود فضای سبز ، آلودگی و ترافیک، کمبود فضای آموزشی، کمبود امکانات پزشکی و ده ها مشکل دیگر را به وجود آورده است. باید خاطر نشان کرد که افزایش جمعیت در خارج از محدوده خدماتی که به طور مستقیم و در موارد غیر مستقیم از خدمات شهری استفاده می کنند باعث شده این مشکلات از عمق و وسعت بیشتری برخوردار گردیده و مشکل جدیدی را در زندگی شهری بوجود بیاورد که ما از آن تحت عنوان حاشیه نشینی نام می بریم.

افرادی که در این مناطق ساکن می شوند کسانی هستند که توانایی تهیه مسکن در مناطق دیگر شهر که از امکانات و خدمات نسبتاً بیشتری برخوردار هستند را ندارند. اغلب ساکنان این مناطق را شهر نشینان یا روستائیان مهاجر فقیری تشکیل می دهند که جهت تأمین هزینه های زندگی در داخل شهر مشغول به کار بوده و برای رسیدن به محل کار باید هر روز مسافت زیادی را طی کنند. بنابر این رفت و آمد و هزینه های آن از مسائلی است که برای این افراد از اهمیت خاصی برخوردار است. کمبود آب و فقدان سیستم آبرسانی مناسب نیز از مشکلات دیگری است که اهالی این مناطق با آنان روبه رو هستند به نحوی که در بعضی از این مناطق، آنها مجبور به خرید آب از تانکرهای حامل آب می باشند. فقدان سیستم جمع آوری زباله و شبکه فاضلاب و هزینه هایی که دفع زباله به همراه دارد موجب بروز آلودگی در این مناطق گردیده و این آلودگی و بیماریهای ناشی از آن به دلیل فقیرنشین بودن این مناطق و عدم وجود حمایت های اجتماعی امکان تشدید فقر اقتصادی را فراهم می سازد.

تراکم جمعیت و نامناسب بودن مسکن فقر مالی و فرهنگی، فقدان تاسیسات و تسهیلات شهری از جمله مشکلاتی می باشند که ساکنین این مناطق با آنها روبرو هستند. اگر از دیدگاه تئوریک به این موضوع نگرینسته شود می توان مشاهده کرد که مشکلات ناشی از حاشیه نشینی دارای پیامدهای اجتماعی روانی به عنوان یک عامل مهم در حفظ نظم و ثبات اجتماعی مورد توجه قرار گرفته و میزان گرایش به رفتار ضد اجتماعی که معمولاً انتظار می رود در مناطق حاشیه نشین از درجه بالائی برخوردار باشد و امکان رواج خرافات اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی را در میان ساکنان این مناطق افزایش دهد بررسی می شود. برآورد وزارت مسکن و شهرسازی که حاکی آن است حدود ۵.۵ میلیون نفر حاشیه نشین در کلانشهرهای کشور زندگی می کنند که شهر مشهد ۷۳۰ هزار نفر را در خود جای داده است. این جمعیت از جمعیت ۲۰ مرکز استان بیشتر است. که هدف از تحقیق حاضر این است که شناخت عوامل تاثیر گذار بر توسعه و آبادانی حاشیه ی شهرها و تاثیر آن در بهبود کیفیت زندگی افراد و همچنین شناخت آسیب پذیریهای اجتماعی، فرهنگی ، اقتصادی و موقعیتهای زمینه ساز مشارکت قشر حاشیه نشین در بحرانها و اعتراضات اجتماعی می گذارد می باشد.

رویکردهای مربوط به کیفیت زندگی در یک تقسیم بندی کلی، به دو دسته ی توصیفی و تبیینی تقسیم می شوند. کیفیت زندگی بر اساس متغیرهای قابل لمس انجام می شوند. که به طور معمول از سوی نهادهای رسمی جمع آوری و منتشر می شوند. کیفیت زندگی ممکن است به صورت رابطه ی متقابل میان ۴ ویژگی اساسی فعالیت های انسان تعریف ود این ۴ ویژگی عبارتند از: ۱. کیفیت جمعیت ۲. رفاه مادی ۳. کیفیت نظام اجتماعی و ۴. کیفیت اکوسیستم و محیط زیست. [5]

تحقیق مورد نظر به دنبال پاسخگویی به این پرسش هاست که در این میان عوامل تاثیر گذار بر کیفیت زندگی شهرک نوده مشهد، کدامیک از عوامل، تاثیر بیشتری دارند و تاثیر گذاری این عوامل چگونه است؟

سوالات اصلی

- اثر توسعه آبادانی حاشیه شهرها در بهبود کیفیت زندگی افراد چگونه است؟

سوالات فرعی

- شاخص ها و معیارهای موثر بر توسعه آبادانی حاشیه شهرها و بهبود کیفیت زندگی افراد چیست؟

- علل رشد و گسترش حاشیه نشینی در کشور ما چه می باشد؟

- فرآیند حاشیه نشینی چه تاثیری در کیفیت زندگی افراد ساکن و غیر ساکن حاشیه شهرها به همراه داشته است؟

- کدام یک از مولفه های پیش بینی کننده کیفیت زندگی در سکونتگاه غیر رسمی شهرک نوده، جزء مهم ترین نیاز ساکنان است؟

۲- بیان مساله

در کشورهای در حال توسعه به علت رشد سریع جمعیت و عوامل گوناگون مانند عدم تقسیم مناسب امکانات شهری، مسئله مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک به سوی شهرهای بزرگ یک امر معمول تبدیل شده است. توسعه فیزیکی شتابان و نامتعادل شهرها، پیامدهای نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و کالبدی داشته است. یکی از آثار و پیامدهای توسعه فیزیکی ناموزون و نامتعادل شهری، حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی است. [3]

اسکان غیر رسمی و حاشیه نشینی از جمله پدیده هایی است که به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی - اجتماعی مانند جریان سریع شهر نشینی و مهاجرت های روستایی لجام گسیخته در بیشتر کشورهای جهان به ویژه کشورهای جهان سوم پدیدار گردیده است. [1]

اسکان غیر رسمی به شیوه ی مرسوم در ایران از دهه ۱۳۲۰ آغاز و تا اواخر دهه ۵۰ با شدت نسبتا زیادی روند گسترش خود را طی نموده و بعد از انقلاب از لحاظ شدت شکل گیری به عنوان یکی از معضلات اساسی شهرهای ایران مطرح می شود. [1]

از آنجایی که حاشیه نشینی و سکونتگاههای غیر رسمی با تجمعی از اقشار کم در آمد و غالبا با مشاغل غیررسمی و شیوه ای از شهر نشینی ناپایدار همراهند و زمینه ساز بسیاری از آسیب های اجتماعی به شمار می روند و گاه موجب بروز ویژگی های شخصیتی مانند پوچی و بی ارزشی، بی هویتی، حقارت، سرحدردگی و عدم توانایی در بروز احساساتی مانند خشم می گردد و خود می تواند یکی از عوامل اصلی بروز انواع بزهکاری هایی از جمله اعتیاد، برخورد فیزیکی ریاقتل عمد و سرقت شود. پس با توجه به نقش پررنگ حاشیه نشینی در برنامه ریزی امنیتی زیبا سازی و کاهش جرم و جنایت با توجه به اینکه این مشکل صرفا مساله کالبدی فیزیکی نبوده و از عوامل کلان ساختاری در سطح ملی و منطقه ای ناشی می شود توجه به آن توسط مدیران شهری ضروری به نظر می رسد. [1]

به طور کلی افراد ساکن در حاشیه شهرها امروز با کمبود امکانات رفاهی و از طرفی و رشد جمعیت مهاجر و از طرف دیگر رشد مجتمع های ساختمانی در بخشی از مناطق آن و عدم اعطای مجوز ساخت و ساز در برخی دیگر از مناطق آن، مسائل و مشکلاتی را به وجود آورده است که موجب نارضایتی مردم این مناطق شده است. ذیلاً خلاصه مشکلاتی را روستاها و محله های خارج از محدوده شهری (محل های حاشیه نشین) با آن مواجه اند عنوان می شود:

۱- مسکن

۲- مشکلات شهری

۳- آب آشامیدنی

۴- مشکلات اقتصادی

۵- مشکلات فرهنگی

۶- مشکلات آموزشی

۷- مشکلات اداری

۸- کمبود امکانات بهداشتی، پزشکی

۹- عدم وجود بهداشت محیط زیست [1]

که در نتیجه این عوامل ۹ گانه باعث می شود کیفیت عمومی از جمله بهداشت جسمی و روانی، تحت شعاع قرار دهد. [1]

۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

ارزش نظری و کاربردی تحقیق در خصوص روش ها و شیوه های اثر بخشی توسعه و آبادانی حاشیه شهر و ساماندهی آن به منظور ارتقا شیوه زندگی حاشیه نشینان و جلوگیری از گسترش شهر با رویکردی نامناسب می باشد. از جمله مشکلات متعددی که این سکونتگاهها برای کلان شهرها ایجاد می نمایند مانند مشکلات حقوقی و نحوه ی تصرف اراضی، ساخت و سازهای غیر مجاز، اتصال با بافت شهر، مشکلات زیربنایی و دسترسی به شبکه خدماتی شهر، مشکلات زیست محیطی، اشتغال، بیکاری، تنوع فرهنگی، مشکلات امنیتی، بهداشتی و... می باشد. که با توجه به موارد فوق تدوین سند راهبردی به منظور ساماندهی سکونتگاه های غیر رسمی می تواند نقش مهمی در کاهش حتی حذف این مشکلات داشته باشد و مدیران شهری را در رفع این نواقص و مشکلات این نواحی و برنامه ریزی بهتر کمک و یاری نماید. [1]

با توجه به موارد بیان شده ی فوق محدوده ی مورد نظر (شهرک نوده) دارای مشکلات از قبیل :

- ۱- کیفیت نامطلوب آب آشامیدنی
- ۲- عدم وجود بانک در شهرک
- ۳- عدم وجود دفتر خدمات ارتباطی و پستی
- ۴- عدم وجود فضای سبز
- ۵- عدم وجود بهداشت
- ۶- عدم وجود دبیرستان دخترانه و پسرانه
- ۷- کمبود سیستم حمل و نقل عمومی
- ۸- ازدیاد معتادین در محدوده
- ۹- بیکاری
- ۱۰- وجود مزاحمت های خیابانی برای زنان

و... وجود این عوامل اهمیت بررسی و پژوهش در محدوده ی مورد نظر را دو چندان می نماید. [1]

۴- اهداف تحقیق

۴-۱- اهداف اصلی

هدف اصلی

الف) تعیین عوامل تاثیر گذار بر توسعه و آبادانی حاشیه ی شهرها و تاثیر آن در بهبود کیفیت زندگی افراد

۴-۲- اهداف فرعی

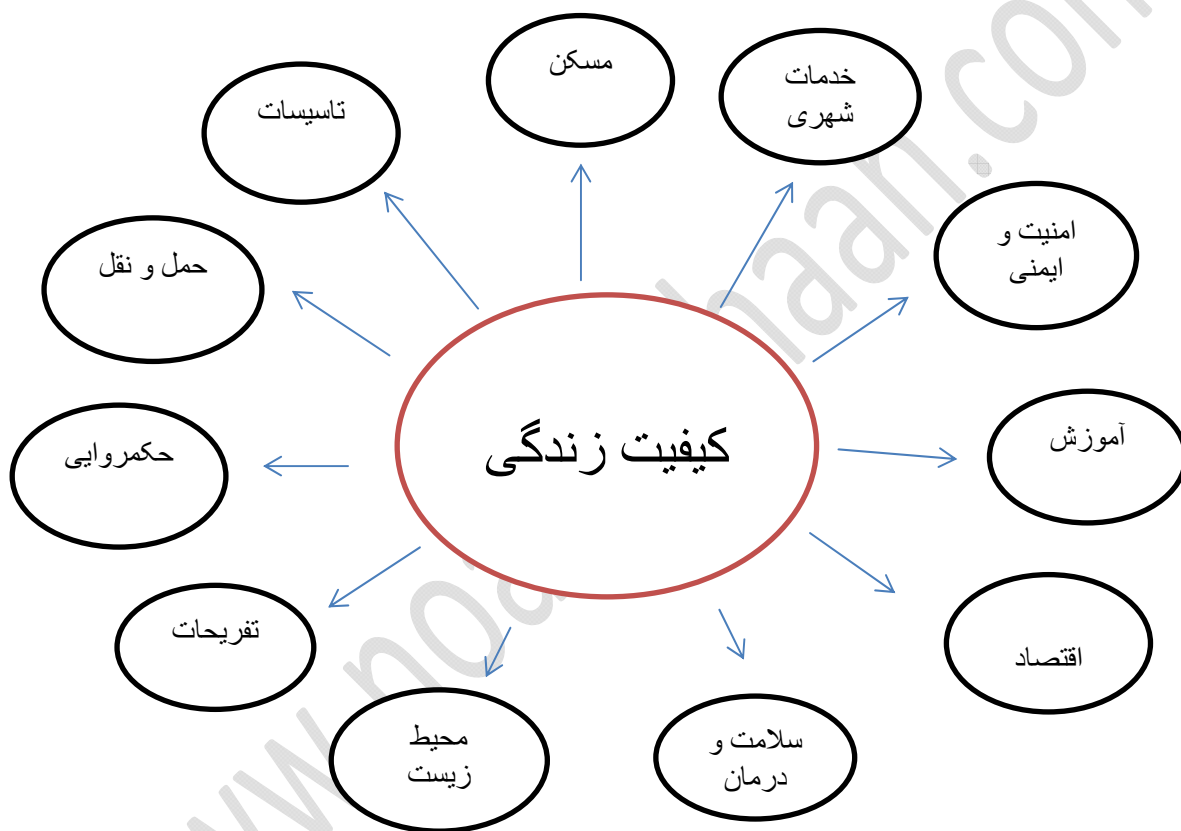
الف) تعیین نظریات تئوریک موجود در زمینه بحث حاشیه نشینی و میزان انطباق یا عدم انطباق آنان با جامعه ایران و بخصوص شهر مشهد
ب) شناسایی آسیب پذیریهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و موقعیتهای زمینه ساز مشارکت قشر حاشیه نشین در بحرانها و اعتراضات اجتماعی

۵- مبانی نظری

۵-۱- روش های شناختی کیفیت زندگی:

رویکرد های مربوط به کیفیت زندگی در یک تقسیم بندی کلی، به دو دسته ی توصیفی و تبیینی تقسیم می شوند. رویکردهای توصیفی، رابطه ی کیفیت زندگی را با متغیرهایی چون جنس، سن و سواد بررسی می کنند و مسئله محوری آنها سنجش کیفیت زندگی براساس متغیر های زمینه ای است. اما رویکرد تبیینی معطوف به شناخت عوامل موثر بر کیفیت

زندگی، اعم از عوامل عینی و ذهنی هستند در حالی که بعضی محققان معتقدند که کیفیت زندگی، تنها با پرسش مستقیم از افراد قابل سنجش است بعضی دیگر به این حد ذهنیت گرایی به دیده ی تردید می نگرند و سنجه های قابل مشاهده را توضیح می دهند. محاسبه ی عینی کیفیت زندگی، بر اساس متغیر های قابل لمس انجام می شوند. این متغیرها به صورت معمول، از سوی نهادهای رسمی جمع آوری و منتشر می شوند حساب های اقتصادی، بهداشت، آموزش، آلودگی شهری و سایر اطلاعات کلی نمونه هایی از اینگونه اطلاعات اند. مطابق روش محاسبه ی عینی، کیفیت زندگی ممکن است به صورت رابطه ی متقابل میان ۴ ویژگی اساسی فعالیت های انسان تعریف شود این چهار ویژگی عبارتند از: کیفیت جمعیت، رفاه مادی، کیفیت نظام اجتماعی و کیفیت اکوسیستم و محیط زیست شاخص های دیگری نیز در حوزه هایی چون اکولوژی، حقوق انسانی، رفاه و آموزش قرار می گیرند. [5]

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش

بدین ترتیب، توجه به کیفیت زندگی، محقق را به سوی پرسش از عدالت اجتماعی سوق می دهد این امر سبب شده است که در دهه های اخیر به عدالت اجتماعی، چه از طرف جغرافی دانان و چه از طرف اندیشمندان سایر رشته ها توجه جدی شود که یکی از بهترین نمونه های آن پژوهش های رالز (۱۹۸۵-۱۹۷۲) است، اگرچه ابعاد اساسی کیفیت زندگی برای همگان یکسان است، این کیفیت با درجه های مختلف از فردی به فرد دیگر متفاوت است. [10]

۵-۲- برخی از دیدگاه ها و نظریه های مرتبط با اسکان غیر رسمی

۵-۲-۱- کارکرد گرایی ساختاری :

توسعه مناطق شهری به عنوان کارکردی برای توسعه اجتماعی است. انسجام اجتماعی در روستا بر اساس ارزشها و باور های مشترک ولی انسجام اجتماعی در شهر ، نتیجه تخصصی شدن و وابستگی متقابل ، از طریق افزایش تمایز های اجتماعی صورت می گیرد. [7]

۵-۲-۲- دیدگاه کنش متقابل نمادین :

بر چگونگی معانی، برچسب ها و تعاریف و تاثیر گزاری آنها بر رفتار فردی ، تاکید دارد. یکی از دیدگاه های اساسی این دیدگاه، تلاش برای تغییر تعاریف منفی همگانی از شهر می باشد . [3]

۵-۲-۳- دیدگاه لیبرالی :

به طور کلی تا این اواخر از دیدگاه اغلب اقتصاددانان لیبرال غرب ، مهاجرت از روستا به شهر در فرآیند توسعه اقتصادی مطلوب به شمار می آمد و تصور می شد که مهاجرت داخلی فرایند طبیعی است که نیروی کار اضافه به تدریج از بخش روستایی خارج می شوند تا نیروی کار مورد نیاز رشد و توسعه صنعتی را تامین کنند به این ترتیب در چند دهه گذشته توجه اصلی اقتصاد دانان و کارشناسان مسائل توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه نیز بیشتر به سیاستهایی معطوف بوده که نیروی کار آزاد کننده و جریان مهاجرت را تسهیل و شتاب بخشند. اما نتیجه فرآیند مهاجرت و توسعه شهر نشینی شتابان ناهمگون کلان شهرهای کشورهای در حال توسعه، دیدگاه اقتصاددانان لیبرال را تغییر داد. امروزه با توجه به تجربه کشورهای در حال توسعه ، کاملاً روشن است که اهنگ مهاجرت از روستا به شهر ، از اهنگ ایجاد مشاغل شهری فزونی یافته و تا حدود زیادی از توانمندی های صنایع و خدمات شهری در جذب موثر کارگران فراتر رفته است. از دهه هفتاد به بعد اقتصاددانان و اندیشمندان توسعه مهاجرت از روستا به شهر را جریانی سازنده و ضروری برای حل مشکلات تقاضای در حال رشد شهرها برای نیروی کار نمی دانند. این عوامل به تشدید مسائل بیکاری شهری منجر می شود که خود ناشی از فقدان تعادل های اقتصادی و ساختاری بین مناطق شهری و روستایی است. نتایج پژوهش های آماری نشان می دهد که تاثیر مهاجرت در جریان توسعه بسیار حادتر از بروز شدید بیکاری و کم کاری شهری است. اهنگ شتابان مهاجرت های بی رویه از روستا به شهر علاوه بر دامن زدن به نابسامانی های اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی حاشیه نشینی شهری را پدید می آورد و در واقع روستایی به فقر شهری با کلیه محدودیت های آن تغییر مکان می هد. [4]

۵-۲-۴- دیدگاه غیر لیبرالی :

عمیق تر شدن شکاف بین شهر و روستا، نابسامانی و ناپایداری اوضاع کشاورزی، مهاجرت شدید روستائیان به شهرها به خصوص به متروپل ها کلان شهرها این وضعیت، معلول تقسیم کار جهانی است که بر اساس آن، کشورهای در حال توسعه، که زمانی تامین کننده اصلی مواد غذایی بودند به صورت وارد کنندگان عمده این فراورده ها در آمدند، پیداست که در جریان مهاجرت به شهرها، این گروه های تهی دست مهاجر روستایی نمی توانند در شهرها جذب اقتصاد شهری شوند، از این جهت در حاشیه اقتصادی زندگی می کنند و از هیچ گونه مزایای رشد اقتصادی و صنعتی نیز بهره ای نمی برند. به طور کلی ، اندیشمندان مکتب وابستگی ، توسعه نیافتگی را معلول ویژگی های درونی ساختار اقتصادی و اجتماعی و سیاسی کشورهای در حال توسعه نمی پندارند، بلکه نتیجه روابطی اقتصادی و سیاسی می دانند که در طول تاریخ کشورهای پیشرفته متروپل پیوند واره و توسعه دومی را به هزینه عقب ماندگی اولی فراهم آورده است. الگوی توسعه اقتصادی وابسته ، با الگوی مشخصه کشورهای توسعه یافته سرمایه داری که در آن بازارهای وسیع تر بر افزایش مداوم تولید و مصرف انبوه و ادغام در بازارهای جهانی مبتنی اند. کشورهای توسعه نیافته قادر نیستند مسیر و فرآیند مستقل توسعه یعنی توسعه درون زا آغاز کنند و به آن تحقق بخشند. الگوی توسعه وابسته (برون زا) به قطعی شدن اقتصاد و جامعه می انجامد و به موازات تغییرات ساختاری در جهت تشدید وابستگی نابرابری ها افزایش می یابد، شکاف بین شهر و

روستا فزونی می گیرد، مهاجرت های بنیان کن صورت می گیرد و شهر نشینی ناهمگون به وجود می آید و کلان شهرها با تراکم و تمرکز سرمایه پای می گیرند، جمعیت های مهاجر روستایی در شهرها به صورت جمعیت مواج و شناوری شکل می گیرند که در کنار زندگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر زندگی می کنند و تهی دست ترین آنها گروه های حاشیه نشینی را در شهرها پدید می آورند. حاشیه نشینی در واقع اشتغال و محیط زندگی حاشیه ای مهاجران روستایی در شهرهاست که هرگز دستمزد آنها برای تامین یک زندگی مناسب و حداقل در شهر تکافو نمی کند. در واقع فرآیند حاشیه نشینی شهری، فرآیند انتقال فقر و محرومیت روستاها به شهرهاست. این مهاجران در جامعه شهری جذب و ادغام نشده اند و بر فضاهایی فاقد ساختار سکونتی متعارف زندگی میکنند آنان بر روی زمین دیگران، با خودیاری و خودسازی، سکونتگاههای نامتعارف و محقر شهری را پدید می آورند که در عین حال مامنی برای سایر مهاجران تازه وارد به شمار می آید. [4]

۵-۲-۵- دیدگاه جامعه گرایان جدید:

شهر نشینی با آهنگ شتابانی گسترش می یابد و علی رغم اینکه امکانات اشتغال مولد برای جمعیت های تازه وارد (مهاجران) فراهم نیست، امکانات و تسهیلات زیر بنایی و اجتماعی شهری نیز با افزایش جمعیت شهرها متناسب نبوده و در اثر کمبود تسهیلات زیربنایی، اجتماعی و کالبدی سکونتگاه ها، محله های نامتعارف از قبیل زاغه ها و آلونک های حاشیه ای که از طریق مهاجران تازه وارد تهیدست برپا شده، به نحوی خودرو و خوساز به وجود می آیند. طرفداران دیدگاه های جامعه گرایان جدید، حاشیه نشینی شهری را مولد نابرابری های اجتماعی و اقتصادی و شهر نشینی ناهمگون و انتقال فقر روستا به شهر می داند. از دیدگاه اندیشمندان مکتب جامعه گرا و جامعه گرایان جدید، حاشیه نشینی و پیدایش گروه های حاشیه ای و فقیر در جامعه های شهری کشورهای در حال توسعه، ناشی از عملکرد روند طبیعی تضاد میان کار و سرمایه است و پیامدهای قهری عملکرد قوانین حاکم بر نظام اقتصادی سرمایه داری، یعنی تمرکز و انباشت سرمایه، رشد ناموزون اقتصادی و بروز تضادها و مشکلات اجتماعی از جمله پیدایش حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ اجتناب ناپذیر است. [4]

شکل گیری و گسترش سکونتگاههای غیر رسمی در درون یا پیرامون شهرهای کشور با ویژگی های نامطلوب کالبدی، اقتصادی و اجتماعی از جمله پیامدهای شهر نشینی لجام گسیخته و مهاجرت های بی رویه ی روستا شهری طی چند دهه ی اخیر است. [4]

۵-۲-۶- دیدگاه اکولوژی (بوم شناختی):

دانش اکولوژی مجموعه ی شناخت هایی است که انسان در باره ی اثرات محیط بر روی موجودات زنده، اثرات موجود زنده بر روی محیط و روابط بین موجودات زنده دارد. به عبارت دیگر مطالعه ی ساختمان و کیفیت وقوع پدیده ها در محیط یا مطالعه ی روابط متقابل بین موجودات زنده و محیط در دیدگاه اکولوژی صورت می گیرد. در این دیدگاه چهار نقطه نظر عمده با هم ادغام می شوند که عبارتند از: جریان انرژی، چرخش ماده، جوامع و جمعیت در این میان موقعیت و وضعیت انسان در اکوسیستم با دو عامل مهم یعنی افزایش تصاعدی و غم انگیز جمعیت و رشد شدید قدرت فناوری دچار مشکل و پیچیدگی شدیدی شده است. [3]

برخی از طرفداران دیدگاه اکولوژی شهری و اجتماعی، مساله حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی را از این دیدگاه مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند. آنها بیشتر به جنبه فیزیکی پدیده توجه دارند و این وضعیت انسان در اکوسیستم با دو عامل مهم یعنی افزایش تصاعدی و غم انگیز جمعیت و رشد شدید قدرت فناوری دچار مشکل و پیچیدگی شدیدی شده است. برخی از طرفداران دیدگاه اکولوژی شهری و اجتماعی، مساله حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی را از این دیدگاه مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند، آنها بیشتر به جنبه فیزیکی پدیده توجه دارند و بر این اساس مکانیزم سازوکار را به عنوان عامل اصلی بروز چنین پدیده ای می شناسند. [3]

۵-۲-۷- دیدگاه های و نظریه های پیشین:

به موازات گسترش حاشیه نشینی گسترش حاشیه نشینی در جهان، تحقیق و مطالعه برای کشف علل بروز این پدیده و ارائه راه حل برای جلوگیری از این روند و بهبود شرایط زندگی در زاغه های شهری نیز افزایش یافت به ویژه از دهه ۱۹۶۰م به بعد مساله حاشیه نشینی یک از دغدغه های اصلی مسئولان امور شهری بوده است سابقه ی برخورد و بررسی و وضعی ت سکونتگاههای غیر رسمی در جهان پیشینه ای طولانی دارد و به طور نسبی در اکثر پروژه ها در سمت و سوی اقدامات فقر محور و بحران محور بوده است در همین زمینه سیاست های توسعه ی بانک جهانی در برخورد با مسکن کند و بانک جهانی سیاست تاثیر گذاری غیر مستقیم را در پروژه ها و سیاست های مسکن برعهده می گیرد. در دوره ی بعد یعنی از ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۸ به دنبال تغییر شرایط جهانی و تغییرات اقتصادی موجود صورت گرفته در جهان با تبعیت از تئوری ارائه شده از سوی ترنر در پروژ ۲ و مناطق دیگر جهان به سیاست مسکن کم درآمد ها توجه شده و پس انداز و مسکن جداول را در سر واحد مطالعات و اقدامات خویش قرار می دهد. نمونه استفاده از رهیافت جدید را می توان در پروژه های توانمند سازی در شهرک های پارانای برزیل مشاهده کرد. این شهرک ما نمونه ی کامل از حمایت دولت در ایجاد مسکن اجتماعی جهت ساکنان به شمار می آید. شرایط مورد تایید بانک جهانی در پروژه های این دوره جهت ارائه تسهیلات، تضمین بازگشت سرمایه و ارائه و اجرای سیاست های پایدار مالی از سوی این کشور هاست. در سال ۱۹۹۳م بانک جهانی سیاست مسکن استراتژیک را به طور غیر مستقیم در راستای گسترش و تعمیم رهیافت ۱۹۸۳م در پیش می گیرد. در ایران نیز پس از سال های ۴۱ و ۴۲ اش اسکان غیر رسمی و تبع آن حاشیه نشینی پژوهشگران، جامعه شناسان و مسئولان در گیر با مسائل شهری را وادار به چاره اندیشی جهت حل معضل فوق می کند. [6]

به همین منظور کتاب ها، مقالات، پایان نامه ها و پروژه های مطالعاتی متعددی درباره ی محله های حاشیه نشین در سطوح جهانی، کشوری، منطقه ای و شهری نوشته شده اند که در ادامه به آنها اشاره می شود. لازم به ذکر است افرادی همچون مجید احسن و مصطفی نیرومند ۱۳۵۱، موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، بخش جامعه شناسی دانشگاه تهران ۱۳۵۱، محمد حسین کارزونی ۱۳۵۲، حسین شکوهی ۱۳۵۴، فرخ حامیان ۱۳۵۹، کریم حسین زاده دلیر ۱۳۶۱، علی اصغر مقدم ۱۳۶۵، پرویز پیران ۱۳۶۷، سید سعید زاهد زاهدانی ۱۳۶۹، محمد علی احمدیان ۱۳۷۱، کمال اطهری و بهزاد خالقیان ۱۳۷۲، امینو رفیعی ۱۳۷۲، محمود هدایت ۱۳۷۳، نصراله پور افکاری ۱۳۷۳ و... تقریباً آثار اولیه در زمینه حاشیه نشینی در شهرهای مختلف کشور را تهیه کرده اند. [6]

۵-۲-۸- دیدگاه مکتب وابستگی و ساختار گرایان :

در دهه های ۶۰ و ۷۰م، گروهی از متفکران، از جمله مکتب وابستگی در امریکای لاتین، عقب ماندگی کشورهای در حال توسعه را معلول تسلط اقتصادی کشورهای توسعه یافته کنونی می دانستند و به نظر آنها الگوی توسعه وابسته و برون زای و جریان صنعتی شدن وابسته، شهرنشینی شتابان و ناهمگون را دنبال دارد، که به موازات رشد نامتعادل، نابرابری درآمدها افزایش می یابد و عدم تعادل های ساختاری جامعه شتاب می گیرد و به دیده آنها برآیند عملکرد توسعه نیافتگی را معلول ویژگی های درونی ساختاری جامعه شتاب می گیرد و به دیده آنها برآیند عملکرد توسعه وابسته، عبارت است از پیدایش شکاف طبقاتی میان شهر و روستا و در نتیجه ظهور گروه های حاشیه نشین شهری. به طور کلی، اندیشمندان مکتب وابستگی، توسعه نیافتگی را معلول ویژگی های درونی ساختار اقتصادی و اجتماعی و سیاسی کشورهای در حال توسعه نمی پندارند، بلکه نتیجه روابط اقتصادی و سیاسی می دانند که در طول تاریخ کشورهای توسعه نیافته (اقمار) را به کشورهای پیشرفته (متروپل) پیوند داده و توسعه دومی را به هزینه عقب ماندگی اولی فراهم آورده است. [8]

۵-۲-۹- نظریه ویلیام مانگین :

انسان شناس آمریکایی بر تقویت دیدگاه ترنر افزود و همچون ترنر از مسکن خودیار به عنوان نیروی مثبتی در تامین مسکن فقرا یاد کرد. وی در آثار خود دیدگاههای مسلط تا آن زمان را در این زمینه، نادرست خوانده و تاکید می کرد که به رغم برداشت عمومی، اکثر ساکنان این مساکن شاغلند، از ثبات اجتماعی برخوردارند، این سکونتگاهها در هم ریخته و نابسامان نیستند، تحلیل برنده اقتصاد شهری نیستند، بنیاد ستیزان و بزهداران بر آن تسلط ندارند، یک گروه اجتماعی همگون آنها را شکل نداده اند و پیشینه آنها در سکونت شهری چشمگیر است. تصرف غیر قانونی این فرصت را برای آنها به وجود آورده است که اجازه مسکن هنگفتی را ندهند و هم زمان آنها را قادر می سازد که خانه های خود را با همت خود بسازند. در این زمینه، البته نویسندگان برجسته دیگری نظیر مانوئل کاستلز فرنادو هنریکو کاردوزو، فلورستان فرناندز و ... بودند که بر غنا این مباحث افزودند. [2]

۵-۲-۱۰- نظریه جاذب و دافعه روانشتین:

روانشتین معتقد است علت حاشیه نشینی را در میان جذابیت های مناطق شهری و دافعه ها و عوامل بازدارنده محیط های روستایی جستجو نمود حاشیه نشینان به علت عدم برخورداری از امکانات رفاهی، بهداشتی، آموزشی و تحصیلی مهم تر از همه به جهت برخورداری از کار و اشتغال ناگزیر از مهاجرت به شهرها می شوند. البته روانشتین معتقد است که این مهاجرت روندی مرحله ای داشته و روستاییان ابتدا تمایل دارند به شهرهای نزدیک و سرانجام به سوی شهرهایی که به سرعت رشد می کنند مهاجرت نمایند.

به رغم روانشتین با گسترش تکنولوژی ارتباطات و تسهیل فرآیند جابجایی روند مهاجرت رو به ازدیاد گذاشت. از نظر روانشتین وجود قوانین ظالمانه و نامناسب و روزمره، مالیات های سنگین، آب و هوا و اقلیم نامناسب و محیط های اجتماعی نامطلوب، تماما در ایجاد جریانات مهاجرت تاثیر گذار خواهند بود. [7]

۶- بررسی وضعیت محدوده:

محدوده مورد نظر در محدوده ی شهرداری منطقه ۲ مشهد قرار دارد در حد فاصل محور کلات در شرق، بزرگراه مشهد-قوچان در سمت جنوب و غرب مشهد قرار دارد که شهرک نوده در آن قرار دارد، که مساحت محدوده ی مورد نظر حدود ۲۶۴.۳۴ کیلومتر مربع محاسبه شده است و دارای جمعیت ۴۵۸۴۶۴ نفر برآورد شده است. [1]

بیش از ۲۵۰ سال پیش در هسته جمعیتی به نام های نوده سفلا و علیا با فاصله ی تقریبی ۳۰۰ متری از یکدیگر قرار دارند که جهت سکونت رعیت هایی ساخته شده است که اربابان آنها در در شهرک کوشک مهدی ساکن بودند. که نوده علیا و نوده سفلا دارای بافت ارگانیک بوده و جزء هسته های اولیه تشکیل دهنده نوده فعلی محسوب می شوند و حول محوری که جاده قوچان را به هسته ی جمعیتی کوشک متصل می نماید شکل می گیرد. [1]

عده ای معتقدند که نوده محور ارتباطی بین نه دره بوده است ولی به اعتقاد عده ای دیگر نوده مرکز حکومتی بوده است که باج و خراج نه روستا در آن محل برای حکومت وقت جمع آوری می شده است. [1]

نقشه ۱: سازمان نقشه برداری کل کشور ۱۳۸۹

علت گسترش این هسته ی جمعیتی را می توان به ترتیب، کم ارزش بودن زمین نزدیکی به محورهای اصلی و جاده قدیم قوچان، وجود مراکز تولیدی و خدماتی، پتانسیل بالای منطقه جهت مهاجر پذیریفزاد و ولد نزدیکی به شهر مقدس مشهد و سهل الوصول بودن خدمات شهری نام برد. [1]

۶-۱- بررسی خصوصیات جمعیتی و اجتماعی محدوده

جدول ۱: سیر تحول جمعیت شهرک نوده و شهر مشهد از سال ۵۵ تا ۹۰

آمار رسمی سال ۹۰		آمار رسمی سال ۷۵		آمار رسمی سال ۶۵		آمار رسمی سال ۵۵		نوده
جمعیت	خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت	خانوار	
۳۳۶۵۹	۶۳۴۷	۷۷۱۷	۱۶۲۷	۳۹۵۸	۷۵۹	۱۰۳۳	۲۱۸	مشهد
۳۰۰۲۷۲۲۸۷		۱۸۶۶۳۰۰	۴۰۸۱۴۰	۱۴۶۳۵۰۸	۳۰۰۳۱۷	۶۶۷۷۷۰	۱۴۴۵۶۷	

ماخذ: نتایج سرشماری رسمی مرکز آمار ایران سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰

۷- بررسی روابط میان شاخص های پیش بینی کننده ی کیفیت زندگی

تحلیل مسیر یک روش پیشرفته ی آماری است که به کمک آن می توان علاوه بر تاثیرهای مستقیم، تاثیرهای غیر مستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نیز شناسایی کرد در تحلیل مسیر، فلش ها مشخص کننده ی تاثیر های علی از متغیرهای مستقل به سمت متغیرهای وابسته و وابسته ی میانی و نهایی اند. در این پژوهش با چندین دسته از متغیرها سر و کار داریم:

- ۱- متغیر وابسته ی نهایی که کیفیت زندگی است.
- ۲- متغیرهای وابسته ی میانی که متغیرهای مستقلی هستند که تاثیر سایر متغیرها بر آنها آزمون می شوند.
- ۳- متغیرهای مستقلی که به متغیرهای وابسته تاثیر میگذارند. [5]

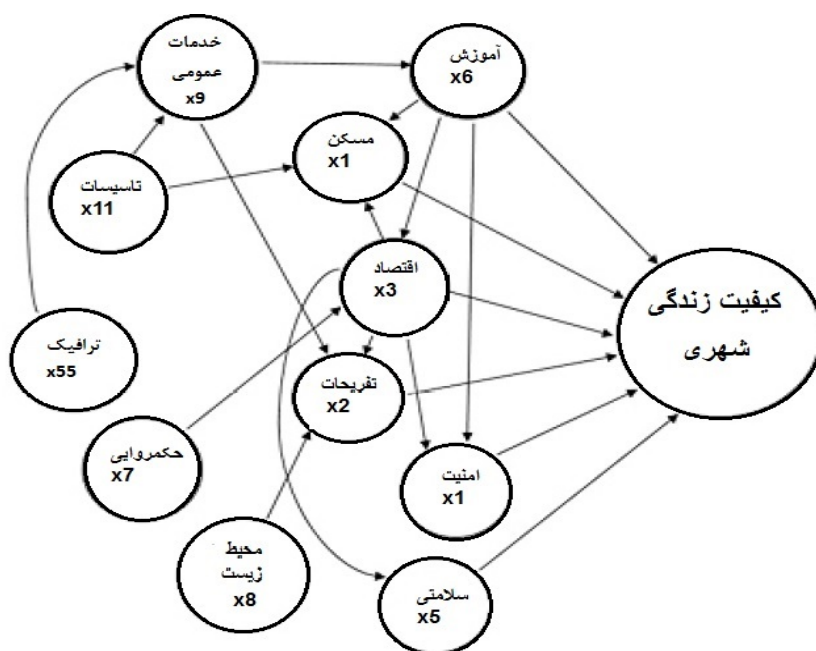
**3.th International Congress on Civil Engineering , Architecture
and Urban Development
29-31 December 2015, Shahid Beheshti University , Tehran , Iran**

جدول زیر با توجه به ضریب beta، شدت و ضعف تاثیر گذاری متغیرها بر یکدیگر آورده است. پس در پژوهش حاضر با توجه به روابط بین متغیرها، سه نوع متغیر وجود دارد:

- ۱- متغیرهای که صرفاً به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی تاثیر گذارند که شامل متغیرهای امکانات و خدمات درمانی (X3)، مسکن (X4)، خدمات تفریحی و ورزشی (X1) و کیفیت امنیت (X2) است. این ۴ متغیر بالاترین ضریب داشته اند
- ۲- متغیرهایی که صرفاً به صورت غیر مستقیم بر کیفیت زندگی تاثیر گذارند که شامل متغیرهای امکانات و خدمات عمومی شهری (X9)، حکمروایی شهری (X7) تاسیسات زیر ساختی (X11)، کیفیت زیست محیطی (X8) و وضعیت حمل و نقل محله (X10) است. به طوری که نوع تاثیر گذاری آنها از طریق سایر متغیرها اعمال می شود.
- ۳- متغیرهایی که هم به صورت غیر مستقیم و هم مستقیم، بر کیفیت زندگی تاثیر گذارند که با توجه به شکل زیر شامل متغیرهای اقتصادی (X5) و امکانات آموزشی (X6) می شوند. با محاسبه ی نحوه ی تاثیر گذاری مولفه ها، فرضیه اول پژوهش، یعنی غیر مستقیم بودن تاثیر بعضی شاخص ها تایید می شوند همچنین فرضیه دوم، مبنی بر تاثیرهای متغیرهای اقتصادی بر متغیرهای دیگر تایید می شوند. شدت تاثیر گذاری در جدول زیر روابط بین متغیرها در شکل زیر آمده است.

جدول ۲: شدت و نحوه ارتباط بین متغیرها

شدت تاثیر گذاری متغیرهای مستقل		شدت تاثیر گذاری متغیرهای میانی					تاثیر گذاری	
تاثیر مستقیم بر کیفیت زندگی	تاثیر غیرمستقیم بر کیفیت زندگی	X ₆	X ₅	X ₄	X ₃	X ₂		X ₁
۰.۴۱۰								خدمات تفریحی و ورزشی (X ₁)
۰.۳۸۰	۰.۰۷۸				۰.۲۳۰			امنیت (X ₂)
۰.۳۵۰								امکانات و خدمات درمانی (X ₃)
۰.۲۷۶								مسکن (X ₄)
۰.۲۵۵	۰.۴۳۳			۰.۱۲۰	۰.۴۶۶	۰.۱۶۹	۰.۳۱۵	متغیرهای اقتصادی (X ₅)
۰.۲۵۰	۰.۲۸۰		۰.۴۱۰	۰.۳۰۵		۰.۲۰۹		امکانات آموزشی (X ₆)
	۰.۱۶۶	۰.۱۶۰	۰.۴۶۵					حکمروایی شهری (X ₇)
	۰.۰۴۵						۰.۱۲۴	کیفیت زیست محیطی (X ₈)
	۰.۲۶۵	۰.۳۳۰					۰.۴۲۹	خدمات عمومی (X ₉)
	۰.۰۶۷							حمل و نقل محله (X ₁₀)
	۰.۱۰۹			۰.۳۰۹				تاسیسات زیرساختی (X ₁₁)

نمودار ۲: تحلیل بین تاثیر گذاری متغیرها و ارتباط بین آنها

بر اساس اطلاعات جدول، بیشترین تاثیر مستقیم مربوط به خدمات تفریحی و ورزشی (X1) با ضریب ۰.۴۱۰ است. بیشترین تاثیر غیر مستقیم مربوط به متغیرهای اقتصادی (X5) با ضریب ۰.۴۳۳ است. بیشترین تاثیر کل مربوط به متغیرهای اقتصادی (X5) با ضریب ۰.۶۸۸ است. با توجه به جدول بالا می توان نحوه تاثیر گذاری شاخص ها بر کیفیت زندگی ساکنان محله ی نوده را در ک کرد که راهنمای بسیار خوبی در برنامه ریزی برای ارتقای این محله ی حاشیه نشین است .

۸- بررسی مهم ترین عوامل موثر بر کیفیت زندگی

رگرسیون چندگانه روشی برای تحلیل مشارکت جمعی و فردی دو یا چند متغیر مستقل در تغییرهای یک متغیر وابسته است. بنابراین در پژوهش هایی که بر پیش بینی هایی که بر پیش بینی یا تبیین ناظرند تحلیل رگرسیون نقش بارزی ایفا می کند. [11]

یکی از اهداف این مطالعه ، ایجاد مدلی از طریق شناسایی قلمروهای غالب موثر بر کیفیت زندگی در شهرک نوده است. در این معادله متغیر وابسته رضایت کلی از زندگی در محله است. متغیرهای مستقل نیز ۱۱ شاخص اصلی پژوهش است جدول زیر خلاصه مدل را نشان می دهد. [5]

سیستم واحدهای استاندارد SI تنها سیستم قابل قبول طرح مسائل می باشد. در شرایط ویژه که بیان مسئله در سایر سیستمها ضروری است، لازم است معادل های استاندارد SI آنها نیز ذکر گردند. توجه گردد که واحدها برای مقادیر ذکر شده در جداول و یا عناوین محورها در اشکال فراموش نگردند. [5]

جدول ۳: خلاصه مدل

مقدار ضریب همبستگی R	Rsquare	ضریب تعیین
۰.۸۴۰	۰.۷۰۶	۰.۶۹۶

جدول ۳: ضریب رگرسیونی استاندارد شده ی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

متغیر	ضریب بتا (beta)	T آماری	سطح معناداری
رضایت کلی از وضعیت مسکن	۰.۲۸۰	۶.۸۲۹	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت تاسیسات	-۰.۳۵۰	-۷.۷۷۰	۰.۰۰۰
رضایت کلی از امکانات و خدمات شهری	-۰.۱۹۹	-۴.۴۰۰	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت حمل و نقل	-۰.۱۵۰	-۴.۲۲۹	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت اشتغال و شرایط اقتصادی	۰.۲۶۸	۵.۴۰۹	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت آموزشی	۰.۲۴۸	۶.۰۸۰	۰.۰۰۰
رضایت کلی از امکانات تفریحی و سرگرمی در محله	۰.۴۱۹	۱۱.۵۵	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت سلامت و بهداشت	۳.۳۶۶	۹.۹۱۷	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت حکمروایی شهری	-۰.۱۵۹	-۹.۹۶۲	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت امنیت و ایمنی	۰.۳۸۰	۹.۶۲۲	۰.۰۰۰
رضایت کلی از وضعیت محیط زیست	-۰.۰۵۰	۱.۵۴۸	۰.۱۲۴

مقایسه متغیرهای نشان می دهد که تاثیر تمامی متغیرها بر کیفیت زندگی به استثنای متغیر رضایت کلی از وضعیت محیط زیست معنادار است. قلمرویی که قوی ترین تاثیر را دارد، متغیر رضایت کلی از امکانات تفریحی و سرگرمی در محله با ضریب رگرسیونی ۰.۴۱۰ است و این بدان معناست که به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر رضایت کلی از امکانات و سرگرمی در محله، کیفیت زندگی به میزان ۰.۴۱۰ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت این ضرایب نشان می دهند که اولین نیاز مردم این محله در راستای ارتقای کیفیت زندگی رضایت از امکانات تفریحی از قبیل پارکها، فضاهای ورزشی، فرهنگسراها و.... در سطح شهر مربوط است، اما با توجه به نتایج تحلیل مسیر باید در نظر داشت که عامل اقتصادی اگرچه شدت تاثیر گذاری رضایت از امکانات تفریحی و سرگرمی را ندارد در مجموع با توجه به تاثیر گذاری آن بر شاخص های دیگر، به برنامه ریزی طولانی مدت در جهت بهبود اوضاع اقتصادی به ویژه درآمد ساکنان نیاز دارد.

۹- نتیجه گیری

در این تحقیق مهم ترین عوامل موثر بر کیفیت زندگی ساکنان شهرک نوده مشهد مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. که بر اساس آمار و اطلاعات به دست آمده بیشترین تاثیر مستقیم مربوط به خدمات تفریحی و ورزشی با ضریب ۰.۴۱ است و بیشترین تاثیر غیر مستقیم مربوط به متغیرهای اقتصادی با ضریب ۰.۴۳۳ است و بیشترین تاثیر کل نیز مربوط به متغیرهای اقتصادی با ضریب ۰.۶۸۸ است. مانند نتایج به دست آمده از پژوهش های مشابه از قبیل لی (۲۰۰۸) با پژوهش وست اوی (بررسی کیفیت زندگی مناطق غیر رسمی آفریقای جنوبی)، اهمیت عوامل اقتصادی - که به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر کیفیت زندگی شهروندان تاثیر می گذارد تایید شد.

از دیگر نتایج به دست آمده از مقاله حاضر نیاز به وجود یک نظام مدیریتی واحد شهری به منظور هماهنگ سازی روابط و عملکردهای عناصر و سازمان های موثر در اداره شهر و پذیرش ساکنان سکونتگاههای غیررسمی و اعتقاد به اجرای طرح های ساماندهی و توانمند سازی، تقویت شوراهای محلات به عنوان یک نهاد رسمی و محلی، افزایش وام های با سود پایین مانند وام مسکن، وام کسب و کار و... به منظور ارتقای توان اقتصادی مردم در این سکونتگاهها زمینه سازی برای بهره مندی از امتیازات و تعمیق فرهنگ شهری برای ساکنان این سکونتگاهها اشاره نمود همچنین پتانسیل های موجود در ساکنان این محله وجود دارد و در صورت ظهور می تواند در بهبود وضعیت اجتماعی-اقتصادی و شرایط کالبدی این مناطق موثر باشد که هر برنامه ریز باید به آنان به عنوان سرمایه هایی در راستای پایداری توسعه شهری استفاده نماید.

مراجع

- [1] بیوکی، ج، پور غلام، ه، رویکرد راهبردی به ساماندهی سکونتگاههای غیر رسمی در کلان شهرهای کشور، شهرک نوده، مرکز پژوهش شورای اسلامی شهر مشهد، آبان ۱۳۹۳
- [2] داداش پوره، علیزاده، ب، اسکان غیر رسمی و امنیت تصرف زمین، انتشارات آذرخش، ۱۳۹۰
- [3] رحمانی برجی، ح، بررسی علل حاشیه نشینی در شهرها، پایان نامه کارشناسی، بجنورد، موسسه آموزش عالی اشراق، بهمن ۹۳
- [4] رضایی، الهام، مقیمی، مهدی، اسکان غیررسمی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری، اولین کنفرانس ملی معماری و فضاها، شهری پایدار، آذر ۱۳۹۲
- [5] زیاری، ک، رفیعی مهر، ح، بررسی عوامل موثر بر کیفیت زندگی ساکنان مناطق غیر رسمی، پژوهش های جغرافیایی انسانی دوره ۴۷، شماره ۱، بهار ۱۳۹۴
- [6] صالحی امیری، س، خدائی، ز، حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، انتشارات ققنوس، ۱۳۹۰
- [7] ظاهری، م، ظاهری، ع، بررسی حاشیه نشینی و سکونتگاه های غیررسمی در قزوین، ۱۸ و ۱۹ دسامبر ۲۰۱۳
- [8] لطفی، ک، اسکان غیررسمی در کلان شهر اهواز، انتشارات دانشگاه آزاد واحد اهواز، ۱۳۹۰
- [9] هادیزاده بزاز، م، حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان، انتشارات آذر برزین، بهار ۱۳۸۴
- [10] Auh, S., 2005, An Investigation of the Relationships between Quality of life and Residential Environments among Rural Families, phd Dissertation of Philosophy.
- [11] Habibpoor, K. And Safari, R., 2011 Comprehensive Manual for using SPSS in srveyresearches, 1st Ed, louye Press, tehran. (in persian)